

Πώς περνάμε τη μέρα μας;

Διδακτική πρόταση 3: Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Ερώτημα-κλειδί

- Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Πρόοδος από το προηγούμενο μάθημα

Στα προηγούμενα μαθήματα τα παιδιά μελέτησαν τους λόγους αλλά και τους τρόπους μετακίνησης των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής και έκαναν συγκρίσεις με το παρόν. Σε αυτό το μάθημα, τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν πτυχές της καθημερινής ζωής των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής και να καταλήξουν σε τεκμηριωμένες υποθέσεις για το πώς περνούσαν τη μέρα τους.

Μαθησιακοί στόχοι

Οι μαθητές και μαθήτριες να:

- αναφέρουν τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής (γνώση περιεχομένου)·
- αναφέρουν τα κύρια χαρακτηριστικά της καθημερινής ζωής των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής (γνώση περιεχομένου)·
- χρησιμοποιούν τις έννοιες: *τεχνουργήματα, εργαλεία, χειροπέλεκυς* (έννοιες περιεχομένου)·
- εντοπίζουν τεκμήρια για το πώς περνούσαν την μέρα τους οι παλαιολιθικοί άνθρωποι, μέσα από διάφορες πηγές (δεξιότητες)·
- κάνουν συγκρίσεις ανάμεσα στις εποχές επιχειρηματολογώντας για τις επιλογές τους (δεξιότητες)·
- εκφράζουν και συζητούν τα συμπεράσματά τους χρησιμοποιώντας το κατάλληλο λεξιλόγιο (δεξιότητες)·

Διδακτικό και μαθησιακό υλικό

- Αναρτημένο λεξιλόγιο διαβαθμισμένης βεβαιότητας σε καρτέλες: αποκλείεται, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι..., ίσως, μάλλον, πιθανόν, πιθανότατα, όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι..., σίγουρα, σύμφωνα με....
- Ατομική πλαστικοποιημένη καρτέλα (μικρός πίνακας), μαρκαδόροι νερού και σφουγγαράκι.
- Σχολικό βιβλίο *Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από το λίθο στον πηλό*, Τάξη Γ΄, Μέρος Α΄, Εκδόσεις ΥΑΠ, ΥΠΠ Κύπρου.
- Σχολικό βιβλίο *Ιστορία Γ΄ Δημοτικού*. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία, Εκδόσεις ΟΕΔΒ.
- Φύλλο Εργασίας «Ανακρίνω ευρήματα της Παλαιολιθικής Εποχής» (σ. 43-44).
- Φύλλο Εργασίας «Τι έχει αλλάξει και τι έχει μείνει το ίδιο;» (σ. 45-46).
- Κάρτες Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;* (σ. 10-15).

- Φάκελος Επιτευγμάτων.

Προετοιμασία

- Επιλέγουμε έναν ανοικτό χώρο ή διαρρυθμίζουμε την αίθουσα για τις δραστηριότητες που προϋποθέτουν μετακίνηση των παιδιών σε ομάδες.
- Συγκεντρώνουμε παλιά περιοδικά, εφημερίδες, διαφημιστικά.

Δραστηριότητα προσανατολισμού

Επαναφέρουμε (πολύ σύντομα) τα κύρια σημεία των προηγούμενων δύο μαθημάτων, δηλαδή τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής μετακινούνταν συνεχώς και τους τρόπους με τους οποίους έκαναν τις μετακινήσεις τους.

- **Λόγοι μετακίνησης:** για να βρουν τροφή και νερό· για να προστατευτούν από τις άσχημες καιρικές συνθήκες· για να προστατευτούν από διάφορα ζώα ή από άλλους ανθρώπους· για να βρουν πιο ασφαλισμένους χώρους να διαμονής για τις οικογένειές τους, κ.ά..
- **Τρόποι μετακίνησης:** στη ξηρά με τα πόδια και στο νερό με σχεδίες.

Επίσης, επαναφέρουμε το θέμα της διαμονής, δηλ. «Πού έμεναν οι άνθρωποι, αφού μετακινούνταν συνεχώς;» Στην ύπαιθρο, κάτω ή πάνω σε δέντρα, σε σπηλιές, έφτιαχναν σκηνές (τέντες) με δέρμα, ξύλο, κόκαλα.

Στο μάθημα θα ασχοληθούμε με την καθημερινή ζωή των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής και θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε πώς άραγε περνούσαν τη μέρα τους τότε:

«Φανταστείτε τις συνθήκες ζωής πολλές χιλιάδες χρόνια πριν. Σύμφωνα με τα τεκμήρια που βρέθηκαν και τις μελέτες που έγιναν, η πέτρα (λίθος) ήταν το μόνο σκληρό υλικό που χρησιμοποιούσαν για να κατασκευάσουν διάφορα μυτερά ή κοφτερά εργαλεία από άλλες πέτρες, οστά (κόκαλα), ξύλα και κοχύλια.⁵⁵ Έχοντας υπόψη τα όσα γνωρίσαμε για την εποχή αυτή, μπορούμε να σημειώσουμε τις πιο βασικές ασχολίες των παλαιολιθικών ανθρώπων; Πώς άραγε περνούσαν τη μέρα τους; Τι έκαναν;»

Δραστηριότητα 1: Πώς άραγε περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Τα παιδιά σκέφτονται και συζητούν σε δυάδες τις πιο βασικές δραστηριότητες των ανθρώπων της Παλαιολιθικής εποχής. Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να ξεκινήσουν από τις δραστηριότητες εκείνες που θα ικανοποιούσαν τις βασικές ανάγκες των ανθρώπων (π.χ. εξεύρεση νερού, τροφής, ασφαλισμένου χώρου για ύπνο, για προστασία από το κρύο και τη βροχή, για προστασία από τα ζώα κ.λπ.). Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε στα παιδιά ένα πρόβλημα (δηλ. ένα φανταστικό πιθανό σενάριο) και τα παιδιά οργανώνονται σε ομάδες για να μελετήσουν διάφορα τεκμήρια και να διερευνήσουν τις υποθέσεις τους σαν μικροί αρχαιολόγοι.

Πρόβλημα (ο/η εκπαιδευτικός διαβάζει ή/και προβάλλει σε οθόνη)

«Ο ήλιος έχει ανατείλει. Κάνει πολύ κρύο. Η ομάδα των παλαιολιθικών ανθρώπων που αποτελείται από 5 άντρες, 6 γυναίκες και 2 βρέφη πέρασε τη νύχτα σε μια σπηλιά. Σε λίγες μέρες η μια από τις γυναίκες θα γεννήσει. Για να φάνε οι παλαιολιθικοί αυτοί άνθρωποι πρέπει να βγουν από τη σπηλιά, να μαζέψουν φρούτα, ρίζες, χόρτα, να ψαρέψουν και να κυνηγήσουν ζώα. Για να ξεδιψάσουν, πρέπει να βρουν νερό. Για να ζεσταθούν πρέπει να πάρουν τα δέρματα από τα ζώα που θα κυνηγήσουν. Για να ζεσταθούν, για να ψήσουν το φαγητό τους αλλά και για να προστατευτούν τη νύχτα από διάφορα μεγάλα ζώα, πρέπει να κρατήσουν τη φωτιά αναμμένη με κλαδιά και ξερά φύλλα.»

⁵⁵ Dieulafait, F. (2002). Το βιβλίο της Αρχαιολογίας – Οδηγός των εξερευνητών του χρόνου. Αθήνα: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Ερευνητές.

Το κάθε παιδί κάνει διάφορες υποθέσεις, τις σημειώνει και στη συνέχεια τις συζητά με το παιδί που κάθεται δίπλα του, αιτιολογώντας τις απαντήσεις του:

- Θα πάνε όλα τα μέλη της ομάδας να κυνηγήσουν ζώα για να φάνε; Γιατί;
- Θα πάνε όλα τα μέλη της ομάδας να μαζέψουν φρούτα, ρίζες και χόρτα; Γιατί;
- Θα πάνε όλα τα μέλη της ομάδας να μαζέψουν ξύλα και φύλλα για τη φωτιά; Γιατί;
- Θα πάνε όλα τα μέλη της ομάδας να βρουν νερό; Γιατί;
- Θα βγουν όλα τα μέλη της ομάδας από τη σπηλιά; Γιατί;
- Ασχολούνταν με τα ίδια πράγματα οι άντρες, οι γυναίκες και τα παιδιά; Γιατί;

Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια, κατά την οποία τα παιδιά σε дуάδες επιχειρηματολογούν για τις απαντήσεις τους. Στη συνέχεια, αφού μελετήσουν τα ερωτήματα που ακολουθούν, τα παιδιά ανακρίνουν τις πηγές στις σ. 98 και 99 του σχολικού βιβλίου *Ιστορία Γ΄ Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία*, Εκδόσεις ΟΕΔΒ. Τα παιδιά ανακρίνουν τις πηγές ώστε να βρουν τεκμήρια (βλ. Φύλλο Εργασίας «Ανακρίνω ευρήματα της Παλαιολιθικής Εποχής», σ. 43-44). Παρατηρούν προσεκτικά τα αντικείμενα της Παλαιολιθικής εποχής που βρήκαν οι επιστήμονες και σκέφτονται πώς μπορεί να τα χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι.

- Πώς κυνηγούσαν άραγε; Ποια εργαλεία χρησιμοποιούσαν;
- Πώς άραγε ψάρευαν; Ποια εργαλεία χρησιμοποιούσαν;
- Πώς έσκαβαν για να βρουν ρίζες; Ποια εργαλεία χρησιμοποιούσαν;
- Πώς έπαιρναν το δέρμα από τα ζώα; Ποια εργαλεία χρησιμοποιούσαν;
- Πώς έψηναν το κρέας;
- Πώς έπιναν νερό; Πώς μετέφεραν νερό στο καταφύγιό τους;
- Πώς στερέωναν τα δέρματα ζώων πάνω στο σώμα τους;

Ακολουθούν φωτογραφίες των διαφόρων ευρημάτων (παρουσιάζονται και στο Φύλλο Εργασίας), που συνοδεύονται από σχετικές ιστοσελίδες και σύντομες περιγραφές προς αξιοποίηση από τον/την εκπαιδευτικό, σε περίπτωση που επιθυμεί να γνωρίσει περισσότερα ή να διαφοροποιήσει τη δραστηριότητα με τη χρήση ΤΠΕ:

Εργαλεία από κόκαλα. Αναλύσεις έδειξαν πώς οι παλαιολιθικοί άνθρωποι τα χρησιμοποιούσαν για να σκάβουν και να βρίσκουν τερμίτες.

Οστά ζώου που το κυνήγησαν για το κρέας του. Στο οστό φαίνονται τα σημάδια που άφησαν τα λίθινα εργαλεία την ώρα που κτυπούσαν το ζώο για να το σκοτώσουν για τροφή.

Μύτη βέλους φτιαγμένου από οστό (κόκαλο) για ψάρεμα

Ξύλινο, μυτερό ακόντιο για το κυνήγι.

Λαξευμένη μυτερή πέτρα (λίθος) για το κυνήγι, το σκάψιμο, κ.λπ.

Οστό (κόκαλο από άλογο) στο οποίο φαίνεται τρύπα που έγινε από μυτερό, λίθινο εργαλείο της παλαιολιθικής εποχής.

Πηγή φωτογραφιών: <http://humanorigins.si.edu/evidence/behavior/punctured-horse-shoulder-blade>

Παλαιολιθικά εργαλεία από πέτρα (λίθο).

Πηγή εικόνας:

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Pierre_taille_%C3%A9e_Melka_Kunture_%C3%89thiopie_fond.jpg

Παλαιολιθικά εργαλεία από πέτρα (λίθο)

Πηγή εικόνας:

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Burin_213_5_Global.jpg

Παλαιολιθικά εργαλεία (μικρά σουβλιά – βελόνες) από οστά (κόκαλα).

Πηγή εικόνας: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Os_Tart%C3%A9_MHNT_PRE_2009.0.248.1.jpg

Βελόνες από ελεφαντόδοντο και οστά (κόκαλα)

<http://humanorigins.si.edu/evidence>

Μυτερά σουβλιά από οστά (κόκαλα)

<http://humanorigins.si.edu/evidence/behavior/bone-awls>

Παλαιολιθικά εργαλεία από λίθο

Πηγή φωτογραφίας

[:http://en.wikipedia.org/wiki/File:Pointe_Levallois_Beuzeville_MHNT_PRE.2009.0.203.2.jpg](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Pointe_Levallois_Beuzeville_MHNT_PRE.2009.0.203.2.jpg)

Χειροπέλεκυς

Πηγή φωτογραφίας

[http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bifaz_de_Atapuerca_\(TG10\).jpg](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bifaz_de_Atapuerca_(TG10).jpg)

Δραστηριότητα 2: Τι μας λένε τα ευρήματα; Τι έχει αλλάξει και τι έχει μείνει το ίδιο;

Τα παιδιά σκέφτονται, κάνουν υποθέσεις και τις σημειώνουν στο Φύλλο Εργασίας: «Τι έχει αλλάξει και τι έχει μείνει το ίδιο;» (σ. 45-46). Με τη βοήθεια του Φύλλου Εργασίας, τα παιδιά σκέφτονται τι χρησιμοποιούν σήμερα οι άνθρωποι για να ψαρέψουν, να κυνηγήσουν, να σκάψουν, να ράψουν κομμάτια ύφασμα μαζί, να τρυπήσουν κάτι, να περάσουν ευχάριστα την ώρα τους, να στολιστούν κ.λπ.. Μέσα από παλιά περιοδικά, εφημερίδες, τα παιδιά εντοπίζουν σύγχρονα τεχνουργήματα που μοιάζουν με τα τεχνουργήματα της Παλαιολιθικής Εποχής που και τα κολλούν στο σχετικό Φύλλο Εργασίας.

Ανακεφαλαίωση – Επαναφορά κύριων σημείων

Τα παιδιά αναφέρουν παραδείγματα από το σημερινό μάθημα, μέσα από τα οποία χρειάστηκε να αναθεωρήσουν τις αρχικές τους υποθέσεις. Επίσης, το κάθε παιδί σημειώνει στην ατομική του καρτέλα:

- 2-3 καθημερινές ασχολίες των παλαιολιθικών ανθρώπων·
- 2-3 ονόματα εργαλείων που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής και το υλικό από το οποίο ήταν φτιαγμένα.

Το κάθε παιδί συμπληρώνει τα νέα στοιχεία που ανακάλυψε σε αυτό το μάθημα στις Κάρτες Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;* (Πώς περνάμε τη μέρα μας; Παλαιολιθική εποχή, σ. 10-15).

Βεβαιωνόμαστε ότι τα παιδιά μπορούν να το κάνουν αυτό με αναφορά σε συγκεκριμένα παραδείγματα από τα όσα προηγήθηκαν, ελέγχοντας έτσι κατά πόσο οι στόχοι του μαθήματός μας επιτεύχθηκαν.

Αναστοχασμός παιδιού

Το κάθε παιδί επιλέγει να απαντήσει σε μια ή περισσότερες ερωτήσεις:

- Τι μου άρεσε πιο πολύ ή μου έκανε εντύπωση από αυτά που κάναμε σήμερα;
- Άλλαξαν οι ιδέες/γνώσεις μου με το σημερινό μάθημα; Γιατί;
- Συνεργάστηκα/συζήτησα αποτελεσματικά με άλλα παιδιά;
- Τηρήθηκαν οι αρχές του αμοιβαίου σεβασμού στον διάλογο;

- Πώς θα με βοηθήσουν αυτά που έμαθα σήμερα στην καθημερινή μου ζωή;
- Τι άλλο θέλω να μάθω; Τι θα ήθελα να εισηγηθώ στη/στον δασκάλα/ό μου;

Αναστοχασμός εκπαιδευτικού

- Πότε συμμετείχαν πιο ενεργά τα παιδιά;
- Τι πέτυχε κατά την άποψή μου; Τι δεν «δούλεψε» και γιατί;
- Ποιες περιοχές χρειάζονται βελτίωση; Πώς θα μπορούσαν να γίνουν;

Αξιολόγηση

Συντρέχουσα αξιολόγηση γίνεται κατά τη διάρκεια του μαθήματος με την χρήση ποικίλων μέσων μέσα από την εργασία σε ομάδες, και μέσα από τη συζήτηση στην ολομέλεια. Τελική αξιολόγηση γίνεται μέσα από τη δραστηριότητα ανακεφαλαίωσης και επαναφοράς των κύριων σημείων· και μέσα από τη συμπλήρωση των Καρτών Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα*. Αυτό δεν σημαίνει ότι αναμένουμε από όλα τα παιδιά να ανταποκριθούν με τον ίδιο τρόπο, αλλά ότι τα ενθαρρύνουμε να τεκμηριώνουν τις απαντήσεις τους

Διδακτική πρόταση 4: Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Ερώτημα-κλειδί

- Τι έτρωγαν και τι φορούσαν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Πρόοδος από το προηγούμενο μάθημα

Στο προηγούμενο μάθημα τα παιδιά γνώρισαν πτυχές της καθημερινής ζωής των ανθρώπων μέσα από συγκεκριμένες πηγές (φωτογραφίες αντικείμενων – τεχνουργημάτων) της Παλαιολιθικής Εποχής και διατύπωσαν τεκμηριωμένες υποθέσεις για το πώς οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής περνούσαν τη μέρα τους. Στο σημερινό μάθημα, τα παιδιά ανακρίνουν νέες πηγές, ώστε να αντλήσουν πληροφορίες για το τι έτρωγαν και το τι φορούσαν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής.

Μαθησιακοί στόχοι

Οι μαθητές και οι μαθήτριες να:

- αναφέρουν βασικά στοιχεία σε σχέση με τη διατροφή και την ενδυμασία των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής (γνώση περιεχομένου).
- αναφέρουν τις κυριότερες πηγές από τις οποίες μπορούμε να πάρουμε πληροφορίες για τη διατροφή και την ενδυμασία των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής (επιστημολογικές έννοιες).
- χρησιμοποιούν τις έννοιες: *απολίθωματα*, *βραχογραφίες* (έννοιες περιεχομένου).
- εντοπίζουν τεκμήρια για το τι έτρωγαν και τι φορούσαν οι άνθρωποι και γενικότερα για το πώς περνούσαν την μέρα τους οι παλαιολιθικοί άνθρωποι, μέσα από διάφορες πηγές (δεξιότητες).
- εκφράζουν και συζητούν τα συμπεράσματά τους, χρησιμοποιώντας το κατάλληλο λεξιλόγιο (δεξιότητες).
- κάνουν συγκρίσεις ανάμεσα στις εποχές, επιχειρηματολογώντας για τις επιλογές τους (δεξιότητες).

Διδακτικό και μαθησιακό υλικό

- Αναρτημένο λεξιλόγιο διαβαθμισμένης βεβαιότητας σε καρτέλες: αποκλείεται, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι..., ίσως, μάλλον, πιθανόν, πιθανότατα, όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι..., σίγουρα, σύμφωνα με....
- Διαδραστικός πίνακας· ή Η.Υ. και προβολέας για την παρουσίαση σε PowerPoint.
- Σχολικό βιβλίο Ιστορία Γ΄ Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία, Εκδόσεις ΟΕΔΒ.
- Φύλλο Εργασίας «Τι μπορεί να μας πει ένα απολίθωμα για το τι έτρωγαν κάποιοι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;» (σ. 47-49).
- Φύλλο Εργασίας «Τι έτρωγαν και τι φορούσαν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;» (σ. 50-51).
- Κάρτες Εργασίας Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;.
- Φάκελος Επιτευγμάτων.

Δραστηριότητα προσανατολισμού

Τα παιδιά συνδέουν το προηγούμενο μάθημα με το σημερινό, με το διπλό ερώτημα του σημερινού μας μαθήματος: «Τι έτρωγαν και τι φορούσαν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;». Τα παιδιά αναφέρουν σε συντομία πηγές από τις οποίες αντλούμε πληροφορίες για τους παλαιολιθικούς ανθρώπους (βλ. Φύλλα Εργασίας «Πώς μαθαίνουμε για τους παλαιολιθικούς ανθρώπους», σ. 37-41 ή/και σχετική παρουσίαση PowerPoint) και διατυπώνουν τις υποθέσεις τους σχετικά με τα ερωτήματα παρουσιάζοντας τα επιχειρήματά τους.

Δραστηριότητα 2: Τι μπορεί να μας πει ένα απολίθωμα και ένα οστό για το τι έτρωγαν κάποιοι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

«Ελάτε να διερευνήσουμε τι μπορεί να μας πει ένα απολίθωμα και ένα οστό» (Φύλλο Εργασίας «Τι μπορεί να μας πει ένα απολίθωμα και ένα οστό για το τι έτρωγαν κάποιοι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;», σ.47). Τα παιδιά γίνονται επιστήμονες ερευνητές, εξετάζουν τη φωτογραφία - πηγή που απεικονίζει μέρος κάποιου παλαιολιθικού απολιθώματος (βλ. σχετική παρουσίαση «Ανακρίνοντας ένα απολίθωμα» σε PowerPoint και Φύλλο Εργασίας) και σημειώνουν τι παρατηρούν (σ. 48). Υπενθυμίζουμε στα παιδιά ότι τα απολιθώματα είναι: διατηρημένα υπολείμματα ή αποτυπώματα ζώων, φυτών ή άλλων οργανισμών που έζησαν πριν από τη σημερινή εποχή και κλείστηκαν σε στρώματα γης. Απολιθώματα μπορεί να είναι ακόμη και ίχνη (ενδείξεις) ύπαρξης ζωής στο παρελθόν.

Αυτή η δραστηριότητα γίνεται με γρήγορους ρυθμούς. Με τη βοήθεια των φωτογραφιών και των ερωτήσεων στο σχετικό Φύλλο Εργασίας «Τι μπορεί να μας πει ένα απολίθωμα για το τι έτρωγαν κάποιοι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;», επιδιώκουμε τα παιδιά να βοηθηθούν ώστε να οργανώσουν τις σκέψεις τους και να ξαναθυμηθούν δύο από τις σημαντικότερες πηγές πληροφοριών για την Παλαιολιθική Εποχή: (α) τα απολιθώματα, και (β) τα πειράματα - συγκρίσεις που κάνουν οι αρχαιολόγοι σήμερα με αντίγραφα εργαλείων και υλικών τα οποία γνωρίζουμε ότι χρησιμοποιούσαν οι παλαιολιθικοί άνθρωποι. Πιο συγκεκριμένα, αφού τα παιδιά παρατηρήσουν την πάνω φωτογραφία του απολιθώματος και εκφράσουν τις πρώτες σκέψεις τους, περνάμε γρήγορα στη φωτογραφία με τις επεξηγήσεις (σ. 49): η φωτογραφία παρουσιάζει, σε μεγέθυνση, ένα μέρος από απολιθωμένο οστό (κόκαλο) ζέβρας. Πάνω στο οστό της ζέβρας φαίνονται σημάδια (χαρακιές). Τα παιδιά καταγράφουν στα γρήγορα τις υποθέσεις τους στο Φύλλο Εργασίας.

Στη συνέχεια, τα παιδιά προχωρούν στο επόμενο μέρος του ίδιου Φύλλου Εργασίας και, με το δικό του ρυθμό το καθένα, διαβάζουν τις πληροφορίες κάτω από τις πηγές (βλ. επίσης σχετική παρουσίαση PowerPoint και Φύλλο Εργασίας). Από αυτές τις πληροφορίες τα παιδιά μαθαίνουν τα εξής: «Οι επιστήμονες έχουν συμπεράνει πώς τα σημάδια αυτά έχουν γίνει από κάποιον άνθρωπο της Παλαιολιθικής Εποχής με τη βοήθεια ενός λίθινου εργαλείου. Τι ακριβώς έκαναν οι επιστήμονες αρχαιολόγοι για να καταλήξουν σε αυτό το συμπέρασμα; Πείραμα! Πρώτα έφτιαξαν από λίθο (πέτρα) αντίγραφα εργαλείων, όπως αυτά που βρέθηκαν κοντά στα οστά, και κατόπιν τα χρησιμοποίησαν για να κυνηγήσουν ζώα. Τα σημάδια που άφησαν τα λίθινα εργαλεία των επιστημόνων πάνω στο ζώο ήταν πανομοιότυπα με αυτά που είχαν γίνει από εκείνους τους ανθρώπους που εκατομμύρια χρόνια πριν είχαν κυνηγήσει και κτυπήσει για να φάνε τη ζέβρα». Το ίδιο Φύλλο Εργασίας περιλαμβάνει και δύο φωτογραφίες (ενός απολιθώματος και ενός σύγχρονου οστού), τη μια δίπλα στην άλλη, τις οποίες τα παιδιά καλούνται να μελετήσουν και να ξανασκεφτούν τις απαντήσεις τους ώστε να διαφοροποιήσουν ή να τεκμηριώσουν τις απαντήσεις τους – εάν και όπου χρειάζεται.

Δραστηριότητα 3: Από πού αλλού μαθαίνουμε για το τι έτρωγαν και τι φορούσαν οι παλαιολιθικοί άνθρωποι;

Στη συνέχεια επαναφέρουμε το ερώτημα-κλειδί: «Από πού αλλού μαθαίνουμε για το τι έτρωγαν και τι φορούσαν οι παλαιολιθικοί άνθρωποι;». Και πάλι, τα παιδιά, ως επιστήμονες ερευνητές, εξετάζουν τι γράφει το ένα από τα σχολικά εγχειρίδια για το θέμα αυτό (Σχολικό βιβλίο *Ιστορία Γ΄ Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία: «Όταν ο άνθρωπος ήταν τροφосуλλέκτης», σ. 98· «Όταν ο άνθρωπος έγινε κυνηγός», σ.99*). Αρχικά, το κάθε παιδί ξεχωριστά σημειώνει στο βιβλίο του (π.χ. υπογραμμίζει, κυκλώνει, χρωματίζει) τις πληροφορίες που εντόπισε σχετικά με το ερώτημα: «Τι έτρωγαν και τι φορούσαν οι παλαιολιθικοί άνθρωποι». Στη συνέχεια, τα παιδιά συγκρίνουν και συζητούν αυτές τις πληροφορίες με το παιδί που κάθεται δίπλα τους, συμπληρώνοντας το Φύλλο Εργασίας «Τι έτρωγαν και τι φορούσαν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;» (σ. 50-51).

«Υπάρχουν τεκμήρια που να δείχνουν ότι παλαιολιθικοί άνθρωποι έζησαν και στην Ελλάδα;» Με το νέο μας ερώτημα, ενθαρρύνουμε τα παιδιά να εντοπίσουν (αν δεν το έχουν ήδη κάνει) την τελευταία παράγραφο του κειμένου (σχολικό βιβλίο, σ. 99): «Η εποχή που οι άνθρωποι ήταν τροφосуλλέκτες και κυνηγοί λέγεται παλαιολιθική. Εργαλεία και κόκαλα ανθρώπων αυτής της εποχής έχουν βρει οι αρχαιολόγοι και στην Ελλάδα, όπως στο σπήλαιο των Πετραλώνων στην Ελλάδα». Για τον ίδιο σκοπό, εντοπίζουμε επίσης και τη φωτογραφία (σχολικό βιβλίο, σ.100) που απεικονίζει το σπήλαιο των Πετραλώνων και το κρανίο που βρέθηκε εκεί. Τα σχετικά Φύλλα Εργασίας βοηθούν τα παιδιά να συγκεντρώσουν και να οργανώσουν τις πληροφορίες τους και να καταλήξουν στα δικά τους συμπεράσματα.

Δραστηριότητα 4: Τι μπορούν να μας πουν οι παλαιολιθικές βραχογραφίες για το τι έτρωγαν και τι φορούσαν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Η δραστηριότητα αυτή, ουσιαστικά, αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης. Εδώ τα παιδιά παρατηρούν τις βραχογραφίες, σκέφτονται και σημειώνουν τις παρατηρήσεις στο Φύλλο Εργασίας «Τι έτρωγαν και τι φορούσαν οι άνθρωποι στην Παλαιολιθική Εποχή» (σ. 50-51). Ακολούθως συγκρίνουν και συζητούν τις απαντήσεις τους με το ζευγάρι τους.

Ανακεφαλαίωση – Επαναφορά κύριων σημείων

«Τι έχετε να προσθέσετε στο βιβλιαράκι που θεωρείτε σημαντικό ή/και ενδιαφέρον;» Τα παιδιά συμπληρώνουν τα νέα στοιχεία που ανακάλυψαν σε αυτό το μάθημα στις Κάρτες Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;* (Πώς περνάμε τη μέρα μας; Τι τρώνε και τι φοράνε οι άνθρωποι, σ. 10-15).

Προαιρετική αποστολή

Όσα παιδιά το επιθυμούν μπορούν να φτιάξουν παλαιολιθικά εργαλεία ακολουθώντας τις οδηγίες που υπάρχουν στο Τετράδιο Εργασιών *Ιστορία Γ΄ Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία*, Εκδόσεις ΟΕΔΒ, (σ. 40) ή http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/history_c/IST_C_DHM_BE.PDF. Οι δραστηριότητες αυτές θα μπορούσαν επίσης να ενταχθούν και σε άλλα γνωστικά αντικείμενα, π.χ. στο μάθημα της Γλώσσας, της Τέχνης, κ.ά.:

- «Φτιάχνω κι εγώ τα δικά μου λίθινα εργαλεία. Μαζεύω βότσαλα από την παραλία και χτυπώντας τα μεταξύ τους, τους δίνω το σχήμα που θέλω εγώ».
- «Οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής ψάρευαν με κιούρτους ... όταν βρεθείς στη θάλασσα ή σε ένα ποτάμι μπορείς να ψαρέψεις κι εσύ με το δικό σου κιούρτο...»

Αναστοχασμός παιδιού

Το κάθε παιδί επιλέγει να απαντήσει σε μια ή περισσότερες ερωτήσεις:

- Τι μου άρεσε πιο πολύ ή μου έκανε εντύπωση από αυτά που κάναμε σήμερα;

- Άλλαξαν οι ιδέες/γνώσεις μου με το σημερινό μάθημα; Γιατί;
- Συνεργάστηκα/συζήτησα αποτελεσματικά με άλλα παιδιά;
- Τηρήθηκαν οι αρχές του αμοιβαίου σεβασμού στον διάλογο;
- Πώς θα με βοηθήσουν αυτά που έμαθα σήμερα στην καθημερινή μου ζωή;
- Τι άλλο θέλω να μάθω; Τι θα ήθελα να εισηγηθώ στη/στον δασκάλα/ό μου;

Αναστοχασμός εκπαιδευτικού

- Πότε συμμετείχαν πιο ενεργά τα παιδιά;
- Τι πέτυχε κατά την άποψή μου; Τι δεν «δούλεψε» και γιατί;
- Ποιες περιοχές χρειάζονται βελτίωση; Πώς θα μπορούσαν να γίνουν;

Αξιολόγηση

Συντρέχουσα αξιολόγηση γίνεται κατά τη διάρκεια του μαθήματος με τη χρήση ποικίλων μέσων μέσα από την εργασία σε ομάδες, και μέσα από τη συζήτηση στην ολομέλεια. Τελική αξιολόγηση γίνεται μέσα από τη δραστηριότητα ανακεφαλαίωσης και επαναφοράς των κύριων σημείων· και μέσα από τη συμπλήρωση των Καρτών Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα*· Αυτό δεν σημαίνει ότι αναμένουμε από όλα τα παιδιά να ανταποκριθούν με τον ίδιο τρόπο, αλλά ότι τα ενθαρρύνουμε να τεκμηριώνουν τις απαντήσεις τους.